

0063 p. 1 v. 2 p. 1

Interview met Frans Gerritsen

a) Algemene persoonlijke gegevens.

Frans Gerritsen werd op 4.10.1915 te Apeldoorn in een burgerlijk en christelijk vrijzinnig gezin geboren. Hij bezocht de lagere school en het Lyceum te Zeist en het instituut v. Kunstnijverheid te Amsterdam en is van beroep designer. Hij is heden gepensioneerd, vader van ~~veel~~^{vier} kinderen en woont in Amersfoort, Holland. Dit is een aanvullend interview, en meer gedetailleerde gegevens, levensloop en activiteiten betreffend zijn in het eerste interview beschreven. Dit werd gedurende de vijftiger jaren afgenomen en wordt in de archieven van Beit Lochmei Hagefaat in Israel en voor oorlogsdocumentatie te Amsterdam bewaard.

b) Het interview.

Mijn ouders waren christelijk-vrijzinnig, zij gingen niet naar de kerk maar wel naar een samenkomstje. Meestal ging mijn moeder alleen en dan gingen wij wel eens mee, want het was leuk om die man te horen, een zekere meneer Manussen. Die sprak in Zeist op de Slotlaan, daar had hij een grote kaart van Palestina hangen en daarover stond hij dan voor het publiek te praten. Het was dus gewoon een gezellig iets, zoals je uit de Bijbel las over het dagelijks leven, zoals het vroeger gebeurde en dat als een voorbeeld gesteld voor nu heel simpel gezegd.

Dus politiek liberaal en christelijk in de richting van de Hervormde Kerk? Ja, van de algemene kerk.

Je was lid van een jeugdorganisatie of jeugdbeweging? Nee, helemaal niet, ik ging wel kijken bij de "Societeit" op de hoek van de Hoogeweg in Zeist en daarachter was de A.J.C. Die dansjes, daar zat een heel leuke sfeer in en daar wilde ik eigenlijk bij zijn, want dat trok me, maar mijn ouders zeiden nee, je gaat maar kijken en dat was het dan. Dat was dan niet voor mij zeiden ze, niet voor politiek of zoiets. Mijn vader had wel breedlopende discussies met een meneer uit Bunnik en een zekere zielkundige, Ies Kuijpers, en dat was dan een trio dat zat teksten uit de Bijbel helemaal uit te pluizen in het dagelijks leven, dat was wel boeiend.

Hadden je ouders of jij, toen je al zelfstandig, was sociale contacten met Joden? ja, ik ging een keer in Zeist in een natuurbad zemen en

kreeg een leuk gesprek met een knul over het een of ander. Die werkte op het vliegveld in Soesterberg als mecaniciën. Dat had iets romantisch en dat trok me dan ook erg aan. Hij had heel leuke ideeën, een aardige vent, de zoon van een bakker uit Maarsen. Toen vertelde hij me, dat hij Katholiek was en ik was het niet en vertelde me dan verder dat hij Socialist was want hij voelde daarvoor. En toen dacht ik, hoe bestaat het, ik moest van mijn tantes achter de eerste Meiotocht aanlopen en schreeuwen: "Weg met die rooie donders" daar kreeg ik een dubbeltje voor, niet dat ik het daarvoor deed maar dat zijn toch hele contrasten en die heb ik door die vent voor het eerst leren kennen. Ik ben ook bij hem thuis geweest en daar was een hele warme sfeer in dat gezin, die ik thuis niet kende op deze manier. Dat is de eerste keer geweest, dat mijn ogen geopend werden en dat ik dacht, je moet verder kijken met je oogklepjes. Ik heb heel veel met ^{als} die kinderen ^{alicy} gezworven in de natuur in de Leusderheide en-Bossen, we hebben daar gespeeld en buiten geslapen. Aan dat "een zijn" met de natuur, daar heb ik mijn mooiste herinneringen aan.

Maar was dat toch niet in het kader van een jeugdbeweging? Nee, ik ben nooit ergens bij aangesloten geweest.

En wat de sociale contacten met Joden betreft? Nou, in Zeist hadden we klanten, daar mocht je wel eens iets afgeven. Dat was zo een kleine joodse familie en ik ging daar nooit naar binnen of zo iets. Maar bij een joodse familie werd je altijd naar binnen geroepen en ik heb nooit ja durven zeggen en ik wist, dat mocht eigenlijk niet. Dat was het uitverkoren volk - bij de anderen ging je ook niet naar binnen, maar hier voelde je dat echt als het overschrijden van een grens. Het werd ons thuis bijgebracht - mijn grootmoeder had een broche met "Tsion" erop en die was onaantastbaar - die ^{was} ^{veel} terug naar dat land en dat was echt iets heiligs voor ons.

Maar was dat niet toch een duidelijke distancing? Nee, het was meer een ontzag. Joodse kinderen waren niet veel bij ons op school, maar ik heb nooit het verschil gezien. Op het Instituut voor Nijverheids- onderwijs heb ik een vriend gehad, Simon Prins, daar ging ik fotos mee maken. Ik wist, dat hij Jood was en ik kwam ook bij hem thuis om fotos te vergroten en zo en dan nodigde hij me uit voor de Vrijdagavond. Ik vroeg, wat doe je dan en hij zeide, dan vieren we het inzetten van de Sjabbat en toen voelde ik dat als een ^{belediging} ^{shkheiliging}, als ik daarheen zou

gaan en dat gewoon als een stuk cultuur op nemen. Ik had het gevoel van dat mag je niet doen, alhoewel ik het dolgraag had gedaan. Ik heb weleens mee gemaakt, dat zijn ^{fiets} hand lek was, en ik zei, ik zal je wel helpen en pakte een stel kranten uit het tasje en wil de fiets erop neerzetten. Hij zei, die mag je niet nemen, want daar komt de naam van God op voor. Daar zat iets wat me trok, en ik dacht, ik heb gelijk gehad, dat ik niet naar die avond ben gegaan, daar gaat nog steeds iets groots van uit. Daar is iets en ik ben geen Philosemiet. Ik was toen een jaar of 17-18.

En toen je het ouderlijk huis verliet? Dat had ik al verlaten. Ik zat in Amsterdam op een Atelier en daar was een jongen, Mau Cohen, een radicale duivel en met die hadden we weleens discussies over al dan niet roken. "Nou, Frans, ik beloof nooit dat ik iets niet zal doen, als ik het leuk vind, dan doe ik het". Maar als de alcohol of het roken nou slecht voor je zijn?" "Nou dan zal ik tien jaar korter leven, maar het is belangrijk, om waardevol te leven!" In de oorlog is hij gefusileerd met een stel, zo maar op straat, toen dacht ik, Maupie had gelijk. Onze slager, Meir was een Jood, onze huisarts, Doktor ^{BENDIN} ~~van Die~~ was een Jood, een genie, hij deed nog ^{veel s avo} in het Kankeronderzoek. Als je bij hem op het spreekuur kwam, dan was een zich aan het uitkleden, een aan het aankleden en een ging hij helpen. Dan kwam hij af en toe naar buiten en daar was een hele lange rij en als daar iemand was, die moeilijk kon staan of lopen, dan haalde hij hem naar binnen. Als hij ergens naar binnen kwam en hij moest iets doen, hij had nog van die harde manchetten aan, die smeed hij weg en zijn jasje uit. Ik herinner me nog, mijn zusje was ernstig ziek en hij flopde die dingen weg, het koffertje ging mee en dan kwam hij in een rijtuigje. Die ^{dokter Bendin} ~~werd in de~~ oorlog opgehaald door een agent in Zeist, hij mocht nog even iets gaan halen en heeft zichzelf toen een spuitje gegeven. Dat heb ik nu pas gehoord, terwijl ik dacht dat hij niet terug gekomen was. Gedurende de oorlog was ik bedrijfsleider op een fabriek, Henny belde me op en zegt me zijn in oorlog, wat zal ik doen? Ik zeg, gewoon je boodschappen. Verder zullen we wel zien en toen des avonds zijn we gaan kijken bij vrienden van ons in de Grensstraat, in de Jodenbuurt. Daar was een nichtje van mij getrouwd met een joodse jongen, daar was ik heel goed mee bevriend en kwam daar nog weleens schaken of eten, voordat ik met Henny getrouwd was. Dit is nu iets dat ik nooit aan iemand heb verteld

zelfs niet aan zijn kinderen, die hadden allebei gepoogd zelfmoord te plegen, door zich de polsen door te snijden maar het was niet gelukt. Het was eigenlijk een heel wijs iets of laten we zeggen begrijpelijk iets, als je wist wat er zou komen. Zij zeiden, we willen hier weg, we weten niet wat er van komt. Zou je ons naar onze gemeenschappelijke grootmoeder in Zeistkunnen brengen? Toen hebben we hun met de auto van mijn directeur gebracht en toen we terug kwamen, reden de Duitsers net met hun gevechtswagens binnen en toen zeide ik, moet je dat tuig zien. Dat kwam zo helemaal van binnenuit. De Moffen wisten niet wat we net mee hadden gemaakt. Later heeft hij me verteld, toen het erger werd in die buurt in 1942, kwamen ze binnen bij vrienden, joodse mensen, een ouder echtpaar en ze hebben de vrouw op het bed gelegd met een stel van die lachende beroepsfascisten tuig kun je alleen maar zeggen. Toen hebben ze de man gezegd, je kunt je vrouw vrijkopen als je alles doet wat we je zeggen. En toen hebben ze op de W.C. gescheten en het hem op laten vreten. Hij heeft het gedaan, hij dacht, wat kan me gebeuren en een dag later hebben ze zich van kant gemaakt. De man heeft een brief nagelaten, "We kunnen geen respect meer voor ons zelf hebben." Dus je kunt zeggen, dat was hun bespaard gebleven, als ze polsaderen door gesneden hadden. Wat er ook gebeurd, laat je niet door de futiliteiten van je lichaam in de weg zitten. Het kan niets verdommen, hoe of wat. In diezelfde huizen woonde ook Naomi Kohn. Die had de fietsen in bewaring aan ^{Francien} ~~Frans~~ Ben gegeven tot naer de oorlog. Toen hun dat te gevaarlijk werd, vroegen ze aan mij of ik niet een plekje voor die fietsen wist. Dus hebben wij die fietsen bewaard en toen wij door onze fietsen heen waren voor Westerbork, (bij de pogingen om mensen uit Westerbork te bevrijden) vroegen we op de plaats van onze onderduik de fiets van de buurman te krijgen, die in Duitsland werkte. Toen dit niet lukte zeide ik, ik heb nog een paar fietsen maar ik heb gezworen, dat ik ze tot aan het eind van de oorlog bewaren zal en ik wil, dat we in ieder geval de vervangingswaarde vastleggen. Dat hebben we dan gedaan. Na de oorlog kwam Naomi terug en toen zeiden ze, goed, dat wordt opgelost zij heeft TBC en wordt door ons gratis in een sanatorium verzorgd.

Kun je me vertellen hoe Hannemann aan Bob Jesse kwam? Ik zal je eerst vertellen hoe Frans Gerritsen aan Bob kwam. Ik woonde in Amsterdam op een Atelier waar ik werkte en daar woonde op de zolder ook Dientje.

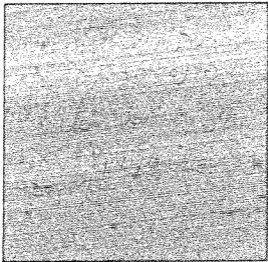
Die had een vriend en dat was Bob. Dit was voor de oorlog en ze waren toen nog niet getrouwd. Ik had een coupeermachine en Dientje mocht ook wel zagen en Bob was jaloers en ging weg. Dientje werkte bij een schoenen^{winkel} ~~zaak~~ - Forma Natura - in de administratie en daar was een verkoopster, die nu nog bij haar komt. Bob was verzekeringsman in Amsterdam, zijn vader was NSB'er en zijn moeder was joods, dus Bob was Jood. In ieder geval hebben wij hun beide leren kennen als goede vrienden, Bob en Dien. Toen wij gingen trouwen op 1. Juni 1939, nog net voor de mobilisatie, waren zij de ^{erogast} ~~erogaste~~, die erbij waren. Wij zaten met vacantie toen de oorlog uitbrak in Haastede en plotseling waren alle mensen weg en wij zaten heerlijk alleen in ons tentje en eens praten met de militairen bij de vuurtoren. We kenden dus Bob en Dien en voor 1936 op het Instituut voor Nijverheid Maupl ^{Merken hebben we} ~~Cohen~~. Ze hebben nog een stel van die postkaarten gemaakt en daar hebben we op mijn atelier een text voor geschreven voor de vluchtelingen uit de spaanse burgeroorlog die in Frankrijk in kampen verbleven en daar zeer slecht behandeld werden. We liepen daarmee naar de post wat niet mocht, want het was te groot voor de post, maar iedereen las het en dat was dan ook de bedoeling. Ik weet nog dat het in mij rebelleerde, omdat ik iets geschreven had, dat ik niet zelf had onderzocht. Ik nam wel aan dat het waar was en ik had het gehoord van zus en zo en had ook de pest over in, om tegen het gezag in te gaan, door ^{deze} ~~aan~~ advertentie te ^{plaatsen} ~~plaatsen~~. Dat waren dingen, die me toen echt dwars zaten. Maar ik heb toch mijn atelier beschikbaar gesteld en het wel gedaan, ^{de grote postkaarten} ~~die grote postkaarten~~ zichtbaar voor iedereen door Amsterdam gedragen naar de post aan het Centraal Station.

Je was van huis uit niet opgevoed om tegen het gezag in te gaan? Nee, ik hield altijd van recht van mijn en dijn, dus dat vond ik dan ergens onaangenaam en wat ik nog onaangenaamer vond, dat er laatst door een van de jongens, de Groot, een boekje gemaakt was van een TV programma van de NRCV en daar stond in, dat de kaart 1X1,5 m was en het volgende boekje zeide 2X3 m. Ik vond dat niet juist. Je maakte je er gewoon belachelijk mee, dat je er mee ging sjouwen in je eentje. Toen de oorlog al in zicht kwam, hebben we vlugschriften gemaakt, die huis aan huis werden bezorgd. Dat ging dan wel uit van ^{ons als} ~~de~~ Antifascisten. Ik heb een poster gemaakt, toen ik op het Instituut voor Kunstnijverheids-^{(Gevrijs)-Rietveld} ~~onderwijs was, de~~ ~~Richard~~ Academie tegenwoordig. Dat was een goede opleiding, decoratief schilderen, Graphiek en Fotomontage. Toen heb ik

al een poster gemaakt over Antimilitarisme. Die had ik ook voor mijn raam hangen, toen de oorlog uitbrak. Daar zijn er een keer een stel NSBers gekomen, "Volk en Vaderland" verkopen, die heb ik binnengelaten. "Wat wou U?" "Het krantje verkopen." "Nou dat hoeft niet, want ik weet al wat U wil." "Weet U wat wij willen? Wij zijn Antimilitaristen." "Wat houdt dat in?" "Ik zal u een ^{folder (uitgeschijft-bracore)} ~~foto~~ geven" en heb hun toen een ^{Soldaatje} ~~kaartje~~ ^{dra} verkocht. Zoals het toen oorlog was, heb ik meteen dat ding uit het raam weg gehaald, dat ze de plaats niet meer konden herkennen, want anders was je de klos. Ik zat dus al in de richting. We hadden contact met Dik Akkerman, een meubelmaker en hebben veel van die geschriften gemaakt. Toen brak de oorlog uit. Eerst was het dan, dat Rotterdam in brand stond en we hebben mensen in huis ^{uitbachtelingen uit Rotterdam} gehad, en toen is het al een beetje lauwder gegaan, zoals er zal niets gebeuren, totdat ze op een gegeven moment met de razzias begonnen. We waren toen met vakantie in Hengelo en hebben Bob geschreven, valt er iets te doen en zullen we terug komen.

Dat was de Februari Razzia? Met de Februaristaking hebben we toen meegedaan, ik was bedrijfsleider en heb de fabriek gesloten. Nee ik herinner me, dat Henny toen in verwachting was, dat was in 1942. Zo zijn we teruggekomen en hebben de vakantie afgebroken. Toen ze op de "J" in het persoonsbewijs de mensen op gingen halen, is Bob begonnen te kijken, hoe je er een ^{erden} ^{ervitken halen} nieuwe foto in kon zetten. Eerst werden er alleen de hoekjes ^{uit} ^{de oude} gehaald, dan werd er een nieuwe foto ingeschoven en die werd op de oude geplakt. Ze hadden een fotograaf, Oliviera, een Jood, en die nam fotos van Joden, zo dat ze er niet zo joods uitzagen, door de belichting. Het eerst kijken ze altijd na de foto, ^{bij de controles op straat} Toen vroeg Bob op een gegeven moment: Kan ik ^{je} ^{jeuw} persoonsbewijs krijgen, kun je het verliezen?" Ik zei waarom neem je je eigen niet, ik heb het mijne nodig. "Ik heb boter op mijn hoofd". Ik had toen al onderduikers in huis, maar ik heb hem dat niet gezegd, want zo iets zeg je aan niemand. Ik zei nou, dan moeten we een goede afspraak maken, je moet dan zeggen, dat je het gevonden hebt, waar ik altijd op de tram stap en dan ga ik aangeven, dat ik het verloren heb. Later had Bob al andere contacten, je vertelde nooit wat je deed. Toen de tweelingen geboren zijn, hadden we juist die avond een papier gemaakt voor de "Somme linie" in Noord Frankrijk. Ik had een stempel gemaakt, dat zo wazig moest zijn, als een bestaande stempel en dat hebben we op een

Ghetto Fighters' House

- 7 -

glazen plaat ^{3 nachts} twee dagen laten drogen. Bob sliep bij ons en toen Henny 's nachts de ^{tweeling} ~~kransen~~ kreeg hebben we aan hem gevraagd, om op het plein ^{de duiker} op te bellen, want we hadden geen telefoon. We kwamen geregeld bij elkaar maar Bob wist niet dat ^{MAX} ~~Washraatki~~ (de poolse onderduiker) bij ons zat. Later kwamen Simon en Saartje en Martijn en zijn moeder en op een zeker moment werd Henny, die net een tweeling had, overspannen en moest naar haar ouders. Ik was bedrijfsleider aan de fabriek en moest om half zes in de ochtend weg en kwam een uur of zeven in de avond weer thuis, dus het moest de hele dag stil zijn in huis. Toen hebben we andere adressen gezocht bij een tante in ^{dat en} ~~Spokenburg~~, Martijn ging naar Hilversum en Schoontje weet ik niet meer. In ieder geval hebben we voor allemaal weer een adres gevonden. Na een paar weken kwam Henny weer terug en vroeg Bob of we nog plaats voor onderduikers hadden, maar daar zat een "maar" aan namelijk dat ze Duits spraken. Zo kwamen Lore Sieskind en Kurt Hennemann bij ons. Dat was in 1943 in het voorjaar en kort daarna zijn Paula en Emil ^{Kaufmann / Windmüller} ~~(gekomen)~~, dat waren er vier. Op een gegeven moment kwam Lore ^{Sieskind} ~~(niet)~~ terug, zij zat in de gevangenis in Haarlem. Ik heb toen contact opgenomen met een van de politie, die goed was om te weten te komen, hoe en wat ik doen moest. "Daar moet je naar die en die gaan, maar vertrouw hem nooit". Toen ben ik naar Haarlem Noord gegaan, ^{jaar} ~~(de vrouw had een)~~ verhouding met een Duitser en toen dat goed ging, heeft ze de man op laten pakken en in het kamp in Amersfoort laten zetten. ^{haar} ~~(Dit heeft me gezegd, zij zit in die en die cel en daar kom je gewoon in met een deukruk en kun je haar eruit krijgen. Dus ik de volgende dag naar het bureau waar de cellen zijn en toen kwam er een)~~ ^{bewaker} ~~aanlopen~~ en toen ben ik terug gegaan en ging van voren nog eens binnen, want ik moest een sjmoes hebben. Ik zei toen dat mijn fiets gestolen was. "Als U in Zwolle woont, hoe komt U hier met de trein, waar heb je hem neergezet - bij de boek winkel - hoe zeg hij eruit - nou als we hem vinden krijgt U bericht". En ik weer naar achteren, doodstil, probeer het nog eens en de deur is op slot. Toen kwam er iemand aan: "Wat doet U hier? "Ik ben mijn handschoenen kwijt geraakt" - Ik had ze in mijn jas gestopt voor het geval ze me zouden vragen - "U raakt ook alles kwijt" "O, ik heb ze al." toen ging ik naar huis en voor het eerst ontmoette ik Wil ^{Hollander} ~~(Westerveel)~~, die kwam vertellen, dat Lore in ^{de} ~~de~~ "Schouwburg" zat, in Amsterdam.

Hoe kwam nu Hannemann aan Bob? Ik weet dat Bob contact had met de Tolstraat, waar ook Gideon zat.

Hoe is nu precies het verhaal van Bob? Hij heeft altijd goed gewerkt en had ook altijd goed contact met het Zuiden van het land, d.w.z met de "landelijke organisatie".

Hij had contact met de onderduik in Zevenum? Nee, daar wist hij niets van. Hij had met een katholieke technische organisatie te maken, die nieuwe persoonsbewijzen uitgaf en zo. Als je een document nadrukt, dan kun je soms een foutje vinden en zodoende hebben ze de nieuw gedrukte met dezelfde nummers aan het archief gegeven en de echte gepakt.

Hoe kwam hij aan deze connecties? Dat groeide van het een naar het ander. Ab Krikke bijvoorbeeld, dat was een vriend ook van hun, het hoofd van de Bommelerwaard, een wegenbouwingenieur, die in Driebergen zat. Een van de integere mensen in het verzet die in het Groot werkte. Hij had de nieuwe weg naar Arnhem gebouwd, het "Hazen pad". Onder het viaduct ging eens een SS kolonne langs en daar is er per ongeluk een vastje met teer over de reling gegaan zodat zij onder het teer zaten. Er kwam een overvalwagen, er stappen er kerels uit en beginnen te schreeuwen. Zijn secretaris Jan Paul, doet de deur open en zegt: "Ein Moment bitte" en loopt naar Ab - een Fries, een grote kerel - en zegt: "Meneer Krikke, daar is bezoek voor U." "Laat ze maar wachten, ik zal ze zo ontvangen" en Jan Paul loopt terug en zegt: "Nehmen Sie Platz bitte". Even later stond Ab op en zegt: "Was kann ich fuer Sie tun?" Zij zeggen dit en dit is er gebeurd, "En wat wou U dan van mij?" "U bent hier verantwoordelijk" en hij zegt: "Sie haben zehn Minuten, um sich zu entschuldigen oder ich rufe Rauter an und jetzt raus". En naar tien minuten was die vent terug, om zich te verontschuldigen. Dat was Ab Krikke en dat was een goede vriend van Bob.

Dat verklaart eigenlijk zijn relaties! Ja. Je meeste relaties waren vrienden. Je bent altijd naar mensen gegaan, die je nog voor die tijd kende, je huisarts, je tandarts enz. Je kon nooit iemand vertrouwen. Ik heb weleens in het begin brieven of vlugschriften op de fabriek opgehangen of door gegeven. Daar kwam een kennis, een kommunist naar me toe en zei: "Meneer Gerritsen, dat moet je nooit doen, als je zoiets doet, dan hang ze op het scheithuis, dan trekken ze dat eraf en dan heeft niemand het gedaan. Bob Jesse heeft doorgewerkt tot en met. We

hadden in begin 1944 een bijeenkomst in Nunspeet, (er zijn er nog fotos van) om het werk te reorganiseren en daarna is Bob in elkaar gegaan. D.w.z. we hebben eerst nog een paar weken vakantie genomen, daar was Jet Waterman bij en dat was voor het vieren van ons 5-jarige huwelijk, (1 Juni 1944) Jet heeft ergens zwart bij een bakker een grote taart met slagroom gekregen en die had ze ons voorin in de woonwagen gezet. Wij werden des morgens al heel vroeg wakker met prachtig weer en het kwetteren van vogels en die hadden de hele taart opgevreten en we hebben er nog om gelachen. Daarna moet het gebeurd zijn. We zijn daar weg gegaan, en Bob die overwerkt was, is daar gaan wonen, want hij was eigenlijk opgeroepen als militaire gijzelaar. Hij woonde niet meer in Amsterdam en is naar die oproep in Utrecht gaan wonen waar hij ook werkte. Hij was helemaal over zijn toeren heen en is naar die woonwagen gegaan, om een paar weken bij te komen. Toen liep het op verschillende plaatsen vast met bonkaarten en met dit en dat en toen hebben we een koerier gestuurd, dat was Selma Velleman, een nichtje van Dientje, die heette toen Marga van der Kuijck, om Bob te vragen om weer terug te komen en Bob is weer terug gekomen en heeft zijn werk hervat. Kort daarna was er een controle in de trein. Hij had een persoonsbewijs bij zich gestoken, die alleen maar met een stempelkussen was verzorgd, terwijl wij mooie ^{opdrachten} ~~dingen~~ hadden gemaakt, zoals het hoort met een ^{aanvullende drukinkt op} een glas plaatje. Die had hij ook wel, maar hij heeft het maar even vlug gedaan en er op uit. Het ongeluk, dat die vent dat ziet en zegt: "Das ist falsch" en Bob zegt, dat weet ik ook, want hij wou zich door die snotneus niets laten zeggen. Daar werd ook een pater opgepikt die iets fout had en het was een heel gek groepje dat er uit de trein kwam. En toen hebben ze hem dan meegenomen naar zijn huis en daar zaten Selma en Jan ^{Kraayenhofjelev} te wachten en ik had daar net een boekenplank afgeleverd, die was van achter uitgehold en kon aan de muur geschroefd worden. Daar stonden ze en Bob komt met die twee Moffen binnen en een van hun zegt: "Kennen Sie die beiden?" "Nee, zegt Bob en Selma en Jan bleven als aan de grond genageld zitten, die waren helemaal verlamd. Hun persoonsbewijzen waren van hetzelfde merk, ^(Kooq LuuA) dus zij meteen ook gepakt. Ik ben nog naar de kamer van Selma geweest om te zien of er geen belastend materiaal was. Toen hebben ze Bob verhoord in Amsterdam en wat daar geweest is, weet natuurlijk niemand. Wat hij verteld heeft later is, dat op een gegeven moment daar een moeder was met twee kinderen en die kinderen

hadden ze mishandeld en hij moest antwoord geven - rasch, rasch - en daar was ergens een nummer. Zij vroegen is dat een telefoonnummer en hij zeide, nee, een wasnummer. Zij zeiden, wij willen dat U dit nummer opbelt en een afspraak maakt. Dus ergens hebben ze uitgevonden hoe en wat en toen heeft hij een afspraak gemaakt en gedacht, ik kom er wel beter uit, als die kinderen. Zo heeft hij me verteld, wat ervan waar is, weet je niet. Hoe dat verder gelopen is, weet ik niet, hij was ^{nog} niet vrijgelaten, maar mocht zich vrij bewegen. Hij kwam toen bij ons onderduikadres achter door de weilanden - wij zaten toen bij de ouders van Henny. Ik zeg: "Bob jij hier, ben je niet gevolgd?" hij zegt: "Nee, daar is iets verschrikkelijks gebeurd, een heel stel is opgerold in het Zuiden, ik moest een afspraak maken, ^{Op weg naar die afspraak in de trein was ik} dit en dat en ik was ^{een plan} aan het voorbereiden, ik zat in de trein samen met twee gewapende in burger. Ik was in Den Bosch en daar kwam er een en die zeide: Bob ga je ook naar die afspraak", het was er een, die hij kende. ^{Die man uit den Bosch was verdwenen en gearresteerd.} Bob zeide: ^{tegen mij} "Op dit moment kon ik niets meer denken en voelde me net als een muis, gehypnotiseerd door een slang. ^{Op station Weert} En toen ^{hebben ze hem afgehaald - een} zekere Harry geloof ik - van het station en die ^{bewakers} daarachter en het was overal omsingeld. En daar heeft hij niet de kans, niet de moed en niet het verstand gehad, om te zeggen, we zijn erbij, niets. Ik zeide, toen hij me dat vertelde, direct: "Bob, daar moet iets aan gedaan worden, we moeten er direct naar toe." Hij zegt ik heb geen ^{adres} adres, ik heb niets meer, het is allemaal kapot, die mensen, die ik kende, zijn allemaal weg. Ik zeg, en hoe ben jij nu weer vrij? Zijn verhaal, dat hij gedwongen was, papieren voor iemand weg te brengen. Hij had een pakje open gemaakt en daar zaten PB's, en bonkaarten in en hij zei, daar wil ik niets mee te maken hebben.

Hij werd vrijgelaten en bleef onder controle, aangezien hij toch niet weglopen kon? Nee, natuurlijk niet. Zij hadden Dientje, zijn vrouw, Selma en Jan K. ^{Vraagde hij de vrouw?} Ik begon het aan Dien te vertellen en die schreeuwde, hou op ik wil je niet meer zien, die was helemaal hysteris. Nog wel logis. Uiteindelijk is hij dan bij mij gekomen.

Hoe slaagde hij erin, bij je te komen, zonder opgemerkt te worden? Hij was vrijgelaten, maar moest nog een keer naar Alkmaar komen, om iets te verklaren. Ze hadden genoeg mensen te pakken. Hij kende ons hele archief met 300 namen en wist, waar het stond en heeft het niet prijs gegeven. Hij kwam naar ons toe, om te zeggen, dit adres heb ik moeten ^(bij ouders van Henny in Zeist) ^{A. Kauffeld}

dre op adres A. Kauffeld Kijpeltweg 26
te Zeist, meer dan een jaar geleden,
daar ondergedoken (verborgen) was geweest.

prijsgave en pas later bedacht ik dat jullie daar zaten en dat ze
daar vandaag of morgen zullen komen kijken. Daar was een Reijnders,
die had een stuitje achtergelaten, waar zijn naam instond, dat heb ik
als souvenir ^{nog lang bewaard} bij me gestoken. Wij zijn dan, nadat Bob er geweest was,
meteen met de tweelingen weggegaan naar mijn zuster, ^{As. Tempel-Gerritsen} op de Spranklaan ^{in Zeist}

om safe te zijn. Inderdaad zijn ze er een paar dagen later geweest en
de ouders hebben toen gezegd, die Reijnders was inderdaad bij ons van
toen tot toen, die is al lang weg. Zij hadden vroeger een pensioen,
dus dat was dan goed. Bob kwam dus, om ons te waartschuwen en ik heb
dat hele verhaal uit hem gehaald. Ik zeide, daar is niets aan te doen,
dat kun je niet meer terug halen. Hij is dan weg gegaan en gewoon bij
Dientje gaan wonen. De Duitsers hebben hem vrijgelaten nadat hij door
hun misbruikt was. Toen kwamen er van het Zuiden een paar mensen, die
belden aan, gingen naar binnen en vroegen Bob te spreken. Ze zeiden,
we moeten hem terecht stellen en kunnen hem mee naar de slaapkamer
nemen of je kunt er bij zijn. Dien zegt ben je bedonderd en toen zei
Bob, ik zal je een telefoonnummer geven, die kun je bellen en vragen,
of ik goed ben. Zij zeiden, nee, daar hebben we niets mee te maken en
je hebt nog telefoon ook, dat heb je door de Duitsers. Hij zegt, dat
is niet waar en dan werd er geklopt. Een van de twee ging naar de deur
en daar stond een vriend van hun, ^{Lange Bob} "Wat moet jij hier?" "Ik moet hier
naar binnen ik ben hier goed bekend en jou ken ik helemaal niet." Goed
kom dan binnen en gaan jullie alle drie maar tegen de muur staan en ze
hebben meteen even geschoten en ze hebben Bob in zijn kaak geschoten
en in zijn dij geloof ik, en Dientje dwars door haar ruggemerk en die
lange Bob heeft ook een schot gehad, ik weet niet waar en Bob is hun
toen nog achterna gehold en een van die lui, vertelde Dientje later
had in de schuur van de melkboer zitten te grienen, dat was de eerste
keer, dat hij op iemand geschoten had. Ze zijn ook allebei gepakt en
eentje van die twee is later voor de Stichting 1940-45 geconfronteerd
met Dientje. Die wilde aanvragen dat hij in de ondergrond had gewerkt,
en daar moest zij ondertekenen en uitleggen, wat de situatie was. Bob,
een vent die helemaal goed geweest is voor de oorlog, werd aan het
einde opgepakt. Hij zat voor een en een half jaar in een kamp voor
oorlogsmisdadigers en werd met een boord om zijn nek hangend als "de
verrader van Weert" door de stad gereden. Bij het proces ben ik
aanwezig geweest en had het genoeg bij de reis daar na toe in een

coupee te zitten met Vos, zijn advocaat. Die zeide: "Dat hadden jullie nooit moeten doen, jullie waren amateurs tegenover getrainde lui, die wisten, waar zij het over hadden. Jullie waren zo groen als gras. Als ze jullie een oor hadden uitgedraaid dan had je hier ook kunnen staan bij wijze van spreken. Hier moet je voor trainen, anders mag je dat niet doen". Als we daarop hadden gewacht, dan was er helemaal niets van gekomen. Ik zeide bij de zitting, ik heb Bob gekend, hij was een goede vriend en dat is hij nog. Hij heeft al die jaren goed werk gedaan en ik heb hem gedurende de oorlog al die tijd gekend. Die lui werkten op de lijn van Spanje en hij heeft ze papieren verzorgd mensen verzorgd enz. En op een gegeven moment heeft hij doorgeslagen en dan zou ik willen vragen, of er iemand hier is in de zaal, die in dezelfde omstandigheden niet doorgeslagen zou hebben, of hij dat heel zeker kan verklaren. En ik vertelde ook dat hij overspannen was en zich tijdig terug getrokken heeft, toen hij naar de woonwagen is gegaan en wij hem teruggehaald hebben. Hij werd vrijgesproken. ^{Dat was een heftige leed die broer van} leeft nog, die zit in Wageningen, heeft ook ^{een hele redevoorring afgestoken, dat wist ik van Dientje, want ik kende hem niet.} Bob zat daar ^{de broer die} andert half jaar, ik ben hem daar nooit op gaan zoeken, je kon daar ook niet bij, het was zwaar bewaakt. ik zat buitendien ook voor Alijah "B" en had andere dingen te doen.

Hoe liep het werk, nadat een deel van de Chaverim in Holland en in Frankrijk opgepakt waren? ^{Nadat Menachem Pinkhof met Mirjam was gearresteerd en Lubran toen nog Titus en Max Himmelfarb}

(Cor) Ik zeide, ik ga een keer mee de grens over om te weten hoe het is, opdat er iemand is, ^X die in geval van nood het over kan nemen.

met Titus ging ik naar Antwerpen. Daar ontmoetten we Max Windmüller en gingen met met 2'n driën terug over de grens en werden gepakt. maar kwamen weer vrij met De grensovergang van Menachem en Titus Bij Putten? Ja. Dat was de

enige keer dat ik erover ben geweest en ook allen maar, om te weten

hoe het gaat. Ik was Antimilitarist en ze wilden ^{van mij} revolvers van gips

hebben, die er uit moesten zien als echt een daarmee op stap gaan

voor allerlei dingen o.a. de mensen bedreigen. Toen heb ik gezegd, ^{dat was}

dat ik er niet aan mee wilde werken, want als je niet gelooft in de

zegen die er op de wapenen rust - dat was mijn levensovertuiging ^{toen}

en is het misschien nog - dan geloof je ook niet in de dwang, die er

van uit gaat. Als je dan later in Israel kijkt, hoe het zich staande

moet houden, zelfs met deze overtuiging, hebben we na de oorlog voor

de Haganah wapens verstoppt.

Maar je was toen eigenlijk geen actieve Antimilitarist? Een actieve niet maar een overtuigde.

Dus je was er nog in de jaren 1943/44 van overtuigd, dat je onder geen omstandigheden wapens moest gebruiken? Je levensovertuiging was, dat er een contact moest zijn met wat je geleerd was. Dit bestond eenmaal uit "Hab je vijanden lief" nou ja lief... maar feitelijk, wees gewoon mens en als je niets moet gebeuren, zal je niets gebeuren, geen haer zal je gekreukt worden, als de Allerhoogste dat niet wil! Maar als je te tegen de Allerhoogste inzet, ik vertrouw je niet en ik neem toch maar een blaffertje bij me en ik geloof zelf niet, dat dit goed is, dan kun je dat niet doen. Dus dat was voor mij: "Ik ben zonder dat sterker, want anders ben ik helemaal niets. Ab Krakke, die blies bruggen op enz. en ik zeide, ik wil wel eens met je mee gaan als het nodig is, maar hij zegt, wil je dan een wapen dragen? Ik zeg, nee dat weet je. Dan zeide hij, wel, dan mag je een keer mee zonder wapen, de volgende keer vraag je wel om een wapen, als je er doorkomt.

Je weet iets van een poging om ineens een grotere groep uit Westerbork te bevrijden? Nee. We hebben veel plannen gemaakt, die dan weer verworpen werden.

Er was sprake van, om een auto van de Wehrmacht te organiseren? Nee, daar weet ik niets van. Er was wel een keer, dat er ineens dertien mensen uit het kamp zouden komen. ^(Lore Durlacher en ik) Wij zouden aan de andere kant de prikkeldraad doorknippen. Er was een doorgang daar en de bewakers liepen in een ^{in terug tussen de uitkijkposten} ~~rijgele~~. We namen een zwart koord mee en dan zouden Lore (Durlacher) en ik het prikkeldraad bij die waaktoren doorknippen, als die vent juist weg was en dan zouden de ^{ontwaakt} ~~langs dat koord door de~~ hei kruipen. Tineke de Lange zat er 500 meter aan de andere kant van het touw en als het fout was, zou ze een ruk geven. Zij had over dag, een van de Marechaussees gesproken, en die zou haar wel waarschuwen als er iets was. Dus op een gegeven moment kreeg ik een ruk aan de voet en zijn we terug gegaan en er kwamen meteen grote schijnwerpers over de heide. Dus er was iets fout, wat wisten we niet. We hadden zwarte kleding aan en bleven stil liggen. Toen het licht weg was, kropen we langs het touw terug. Tine zei, ja die Marechaussee had met een rood licht geseind. Binnen was er iets gebeurd wat wisten we niet.

* Tineke de Lange stond op wacht op de hei de verboden met zwart touw dat aan mijn voet zat. Hiermee heeft ze ons teruggeroepen omdat de Marechaussee rood lichtsem gaf.

Hoe kwam je aan de eerste illegale papieren? Ik vertelde je, dat ik levensmiddelen en ^{(brandend) glas} brandblusmateriaal naar Rotterdam moest brengen. Die hebben we samen met levensmiddelen en conservenblikjes, die ^{mijn heet} ze gehamsterd hadden, bij een neef ^(het hoofd van de luchtbescherming - weggepikt). Ik ging dus naar Rotterdam en zag de stad in elkaar liggen en op de ruines stonden allemaal Moffen met lachende gezichten te wijzen, wat er alles geraakt was. Ik had me voorgenomen bij die gelegenheid mijn zuster, die in Hellevoetssluis woonde en naar Zeist moest, op te gaan halen. Het was toen al verboden, om met een particulier motorrijtuig te gaan. Ik ging er heen tussen een duitse motorkolonnie, maar terug kon het helemaal niet meer. Ik ging toen naar het gemeentehuis en zeide dat ik kwam, om mijn zuster op te halen. Dan hebben we samen een papiertje opgesteld: "die en die heeft brandblusmateriaal en levensmiddelen naar Rotterdam gebracht. Alle autoriteiten worden verzocht om hem door te laten". Dat met veel stempels erop en een handtekening, dit was het eerste valse papier en ik ben ermee doorgekomen.

Van wie kreeg je de eerste "franse" papieren? Van Hannemann en Bob Jesse. De stencils, die we zelf maakten, kwamen allemaal van Karli Oroszlan van de Joodse Raad, zoals "Durchlassscheine" en die dingen waarin dit en dit verklaard werd van de Wehrmacht. Ja had ze, die gedrukt waren, maar ze waren ook in stencilform en die "Finkies" en handtekeningen die ~~maakten we zelf~~, die lagen met een pak bij ons.
rekende ik

Waar kwam het eerste papier van de SD agenten vandaan? Mag de hemel weten. We hadden ^{een onderbreking} een onderkomen op een boerderij in Vreeland, bij Loenen aan de Vecht. Daar ontmoetten we elkaar, en maakten diverse plannen om Joop te bevrijden. Een ervan was, om Joop bloed te laten drinken, zodat hij in het ziekenhuis kwam. Zo zijn Jan en ik op de fiets naar Amsterdam gegaan, ^{op de fiets in de nacht} de eerste een uur vroeger, dan de ander, in geval er een gepakt werd. Ik ging het eerst naar Amsterdam, vandaar met de trein naar Haarlem. Daarvoor maakte je altijd passjes, zodat je voor het geval de trein laat was, toch weg kon komen. In Haarlem ging ik naar mijn huis, haalde Joop's foto uit het archief, reisde samen met Jan naar Rotterdam, om Henk Brusse te ontmoeten. Weliswaar wisten ik we niet hoe hij eruit zag maar vonden hem. We gingen met hem mee naar een kamertje, waar ons beiden bloed werd afgenomen, dat later bij Joop erin werd gesmokkeld.

X Slempets met haken kruis en adelaar.

Je had deel aan Norbert's bevrijding uit het Wilhelminah Gasthuis? Ja, maar zeer zijdelings. We maakten contact met die verpleegsters en het enige, wat ik gedaan heb was precies de maten opgeven van hoogte en afstand van de spijlen van het hek. Joep, de verloofde van een van de verpleegsters, Hansje ^{Overmunt} ~~Overmans~~ heeft het uitgevoerd met zijn groep.

Wat kun je me over je aandeel aan Alijah "B" vertellen? Meteen na de bevrijding, dezelfde dag nog, zijn we in het Amsterdamse Bos gaan zitten, Lore, Jan, Tinus, Henny en ik en hebben de "JAZ" opgericht, "Juedische Auswanderung fuer Zionisten" flauwe kul natuurlijk. Toen zeiden we, we zijn nu vrij en ze kunnen je niets meer maken. We gaan nou gewoon een ketting vormen over land. Daar zijn zo een 400000 Joden in de kampen, dus als je er 10 per week over de grens berengt, dan duurt het zo een 1000 jaar en 100 per week is 100 jaar, maar zelfs met 1000 is dat nog een 10 jaar en dat is eigenlijk te lang. En toen kwam de Brigade op de proppen en die hebben het in anderhalf jaar gedaan. Maar we zijn toch begonnen. Ik ging naar Parijs en heb daar uniformen gekocht in de Rue de la Chapelle en ze in grote plunjezakken mee terug genomen. Daar werden de Chaverim in gestoken en daar hebben we dan papieren bijgemaakt. Op een gegeven moment hadden we dus uniformen, papieren en een vrachtwagen en op de dag, dat het allemaal voor elkaar had, hoorde ik, het gaat niet door, ga alles maar weer afzeggen. Er was toen nog geen telefoon maar het was natuurlijk makkelijker af te zeggen, dan alles te organiseren. Ik was natuurlijk blij, dat het anders ging. Daar was bij Enschede in een U.S. camp een vent van de fouragering en daar kwam ik schoenen, sokken, jassen en uniformen halen. Dat kreeg ik daar allemaal toegeschoven, dat hoefde je dan niet meer van de zwarte markt kopen. Maar dit was nog niet voor de Brigade maar voor mijn kleine vrachtauto voor een man of veertig. Toen zegt hij, moet jij niet ook een paar schoenen of sokken hebben. Ik zei, nee. Daar zegt hij kijk maar na je voeten en de tenen staken uit de voeten. We waren dan in Loosdrecht bij Elly Waterman in een ^{met alle kindertu om tafel voor het eerste joodse brigade transport naar Frankrijk.} oude schuur. Toen kwam er iemand binnen en vroeg of hier iemand was, die verstand had van autos. Ik zeg, is er iets kapot? Hij zegt: "God Verdomme, leef je nog Frans"! dat was Kurt Reilinger. Dus ging dat nu alles met de Brigade. Je zat gewoon achter in de auto in uniform en

als je bij de grens kwam, daar waren alles militairen, dan groette je. In Frankrijk waren dan verschillende opvangcentra en Nachsjarot.

Vanaf de tijd, dat je met ons kennis maakte, werkte je uitsluitend met onze groep? Nee, dat is niet waar. We hadden al voor die tijd heel veel mensen geholpen met onder te duiken en die moesten onderhouden worden en bonkaarten hebben enz. En een adres bleef ook niet altijd goed. Dat was maar een uitbreiding.

Ik bedoel de speciale connecties met de Chaloezim groep! We hadden dus eerst het contact met Bob Jesse en met Ab Krikke en weet ik, wie allemaal. Dan was er een van der Linde in Utrecht en Akkerman in Amsterdam. Daar was een hele groep al, Wim Storm heete die en As.

Laat ik mijn vraag anders formuleren. Wat was de reden, dat het tussen jou en de groep Chaloezim zo goed "klikte"? Ik geloof, het klikte met allemaal, tussen Simon en Saapke en Asscher Pinkhof en tante Rachel en meer dan 100 andere onderduikers niet van de groep Chaloezim.

Maar dat was toch meer een individuele "klik"! Nee, dat mag je niet onderschatten. Dat waren er meer, dan honderd mensen, die je had. Dat was een hele groep, waar je alle dag mee bezig was. Dat groeide van het begin af aan al. Ik zat toen in Amsterdam en daar werd je met je neus op gedrukt.

In het voorjaar van 1943 kwam je door Bob met onze groep in contact en daarna bleef je er eigenlijk mee werken. Ook.

Dus niet uitsluitend? Nee. Een voordeel was wel, we hadden Zionisten in huis, die de kartotheek, die we in Code in huis hadden, bijhielden. D.w.z. de twee onderduikers zelf deden het werk. Norbert heeft zelf de achtergrond van de bonkaarten in elkaar geplakt, toen hij terugkwam. Die had ik getekend, die werden gefotografeerd op de Amstedijk bij Schaefer, die er zwart-wit fotos van maakte en die heeft Norbert zelf erin gekleefd, (voor de drukkerij).

Hier was toch een actieve samenwerking! Jawel. Maar Dik Akkermans en Bob waren er ook achter en Oliviera, die de fotos nam. Herman en Bob Maas, Flip en Henck v. Praag, Hein en Janny v. Nijk, Hans en Doortje Bovenkerk, Ly D. Mer, allemaal lieke werkers van het eerste, voor en vele anderen regelmatig. D.w.z. de Chaloezim groep met die je in contact kwam en met die je samenwerkte en later vriendschap sloot, was een natuurlijk uitvloeisel van het werk, dat je alreeds deed? Ja. Maar de wijsheid en vernuft van

→ geheime bespreking voor en tijdens contacten met Chaloezim.

Hannemann was een groot voordeel en zij hadden bijvoorbeeld het recept van het schoonmaken van de persoonsbewijzen, dat kwam van hun. Als je erop uitging voor onderduikers en je kwam op een adres, daar zat je te vertellen, dat de oorlog hoogstens nog drie weken zal duren. Van het begin af zei je, je moet niet te optimistisch zijn het duurt ten minste nog 3-4 weken, met een stalen sjoemel. Na een paar maanden kwam ik weer terug: "Zeg je bent ook een mooie". "Hebben jullie dan geen illegale blaadjes, heb je dan niet gezien, dat ze terug geslagen zijn". De Zionisten die waren wijs genoeg. Die wisten, wat er in de illegale blaadjes stond, die hadden wel een idee hoe lang het zou duren, die wisten wel, wat er aan de hand was. Maar de gewone hollandse Joden, die onder moesten duiken, die hadden geen idee, je wist het zelf ook niet. De Zionisten hadden meestal geen kinderen, waren jonge lui, ze hadden een scholing gehad, kenden elkaar allemaal. Roif Elsberg vertelde me nog, weet je nog, dat er een eierboertje bij jullie kwam, dat was hij. Als een boertje kwam hij eraan en gaf dan ook gegevens door. Simon en Saapke, die hadden een dochtertje onder laten duiken. Te vondeling gezet zogenaamd bij het gemeente huis. Wie het gevonden had, mocht het opvoeden. Die woonden in Wassenaar. Zo een maand of drie later, toen allen aan werd gezegd, dat je weg moet, ging ik naar ze toe en zeide, denk erom dat je onder moet duiken. Zij zeiden, ons kan niets gebeuren, onze dochter is al weg. "Dat is fijn, maar zit ze veilig?" "Ja". "Weet je, waar ze zit?" "Ja, dat weten we." "Dan zit ze niet zo veilig. Jullie worden gepakt en dan vragen ze, waar je dochter zit, want ze weten, dat je een dochter hebt. En als je dat niet zegt, dan slaan ze dat eruit, dat is niet de eerste keer. Toen het nijpender werd, ben ik weer gegaan en heb gezegd, dat ze moeten onderduiken. De derde keer gingen de labels van Puls eraan. ^{de meukels in het huisraad.} Toen zei ik, het is de laatste dag ga maar mee, laat je ster aan een lusje, en laat hem niet zien als je weg gaat. We gaan gewoon weg en zeg maar vaar wel aan het huisje. We gingen met het trammetje en spraken van te voren af, niets te doen en mij maar die ster te geven als er niemand meer in de tram is, die er tevoren ingezeten heeft toen we instapten. Toen zijn ze bij ons gegaan, achterom natuurlijk, dat is het begin geweest. Zo kwamen ze bij ons, helemaal kapot natuurlijk. Ze zaten gewoon op een kamer met twee bedden, een logeerkamer, en Henny was de was aan het doen van de tweelingen en zij hadden ook een dochter, die ze niet

bezoeken mochten. De moeilijkheid was dan, dat zijn moeder er bij kwam, ^{an ook zijn broer, Martin} maar daar had je niet te kiezen. Bij de Zionisten, daar was er ook misschien een oudere bij maar dat waren allemaal jongere lui. Daar was een ^{gereedschaps winkel} ijzerzaak van een Jood, die ik kende, bij de tramhalte, waar ik langs kwam op de weg naar de fabriek. Ik zeg, als je onderduiken moet, dan ga je niet zo maar weg. Hij zegt ik kan niet, ik heb een vrouw, die is moeilijk en hardhorend. Ik ben er nog een paar keer geweest, maar hij heeft het niet aan gedurfd.

Kon je als buitenstaander, door het contact met ons, ons idee en het streven na de verwerking ervan begrijpen en je ermee verenigen?

We hebben met Paula en met anderen, die bij ons waren discussies gehad in die tijd. Ik zeide, eigenlijk ligt er niet zoveel verschil in wat jullie willen en wat iedereen wil. Jullie willen een eigen natie en een eigen staat. Door die verhalen die ik toen te horen kreeg, hoe ze gekomen waren en hoe de pogroms waren geweest, door boeken en verhalen van ouderen, die het nog meegemaakt hadden, dacht je op een gegeven moment, als zij het niet doen, wie dan wel. Als jullie niet een eigen land hebt ergens, wat zal dan het einde zijn. Ik heb makkelijk praten, ik heb een land, ik heb Nederland.

Het interview vond plaats op de 21.9. 1989 ten huize van de geïnterviewde in de Zandberglaan 26 te Amersfoort 3817 GN Holland en werd geleid door Yigal Benjamin. Het wordt bewaard in de sectie Holland van het archief van Beit Lochmei Hagetaot in Kibboets Lochmei Hagetaot in een nog nader te bepalen file.

Ik bevestig met mijn handtekening inhoud en geest van bovenstaand interview, met gemaakte correcties waarvan fotocopie is ingesloten

Naam: Franz Gevritsan Handtekening: [Handwritten Signature] Datum: 29-12-1989

Naam van interviewer: Yigal Benjamin Handtekening: [Handwritten Signature] Datum: 19.12.89